

A szociális munka mint alkalmazott etika

Social work as applied ethics

SÁRKÁNY PÉTER

Összefoglalás

Tanulmányom a szociális munka és etika sajátos viszonyára kérdez rá. A vonatkozó német nyelvű szakirodalom feldolgozásával és értelmezésével annak a kérdésnek járok utána, hogy a szociális munka milyen értelemben tekinthető etikai tudománynak és szakmának. Két fontos állításom: 1. a szociális munka etikája az alkalmazott etika önálló területként értelmezhető; 2. a szociálismunka-etika hermeneutikai megközelítés segítségével modellezhető.

Kulcsszavak: szociális munka, alkalmazott etika, emberjogi szakma, szociálismunka-etika

Abstract

My study raises questions regarding specific relation between social work and ethics. By assimilation and interpretation of the relating topical literature in German I explore in what respect can social work be regarded as ethical science or profession. My two important assertions: 1. the ethics of social work can be considered as a separate field of applied ethics; 2. the social work-ethics can on the other hand be modelled with the help of hermeneutic approach.

Keywords: social work, applied ethics, profession of human rights, social work-ethics

A szociális munka mint alkalmazott etika kétféleképpen értelmezhető. A szakirodalomban gyakori felfogás szerint az általános kulturális értékfelfogások szociálismunka-tudományra való alkalmazásáról van szó. A második értelmezési lehetőség szerint a szociális munka etikai dimenziója az alkalmazott etika területén belül helyezhető el, amely sajátos módon hozzájárul a kortárs etikai jellegű konfliktusok és dilemmák értelmezéséhez. A két megközelítés eltérő nézőpontot érvényesít. Az első az etikai vonatkozásokat a szociális munka részének tekinti, a második viszont a szakmai etika összefüggéseit a kortárs etika aspektusaként kezeli, és az alkalmazott etika részterületének tekinti. Tanulmányom ez utóbbi szempontot érvényesíti. Alapvető célja a szociális munkának mint alkalmazott etikai diszciplínának a vázolása. Az alábbiakban azokat a fontosabb állításokat sorolom fel, amelyeket a szakirodalom feldolgozása és értelmezése által alátámasztani kívánok.

a.) A szociális munka transzdiszciplínáris tudomány és szakma, amelynek az etikai problémái a konkrét gyakorlati kihívásokból erednek.

- b.) A szociális munka gyakorlatközpontú, vagyis mindig személy-, közösség- és helyzetspecifikus problémákra koncentrál.
- c.) Az előző két pontból következően a szociális munka etikája olyan problémaközpontú etikaként írható le, amely az alkalmazott etika fiatal tudományterületéhez sorolható.
- d.) A szociális munka etikája általános etikai szempontból is releváns információkat hordoz az egyén és a társadalom szintjén zajló cselekvések értékeléséhez.
- e.) A fenti pontokból következően a szociális munka etikája nem vezethető le sem az alkalmazott etika általános területeiből (pl. bioetika vagy szociáletika), sem más szakmák etikai belátásaiból (pl. orvosi etika vagy pszichológusi etika).

A tanulmány először a szociális munka német nyelvű szakirodalmában megfigyelhető tendenciákat tekinti át. A második és harmadik pont a szociális munka, majd az alkalmazott etika rövid meghatározására vállalkozik. A negyedik rész az alkalmazott etika modelljeit ismerteti. Ezt követően Staub-Bernasconi szakmelméletéből kiindulva a szociális munkát mint konkrét alkalmazott etikát írom le. Végül az utolsó két pontban a szociálismunka-etika sajátosságait foglalom össze.

1. A szociális munka etikájának kérdésköre a német nyelvű szakirodalomban

Jellemző, hogy az alkalmazott etika szakirodalma a szociálismunka-etikát nem önálló területként kezeli. A legtöbb szakkönyv részletesen foglalkozik „szociáletikával” (Pieper 2003; Pieper/Thurherr 1998), de meglátásom szerint, a szociálismunka-etika nem tartozik szorosan ehhez a tárgyerülethez. Ezek a kötetek viszont az állatetikát, a pedagógiai etikát és a feminista etikát az alkalmazott etika önálló tárgyerületeként tartják számon. Ezért a szociálismunka-etikának a bioetika vagy a szociáletika alá történő besorolása meglehetősen problematikus lenne, ráadásul éppen az alkalmazott etika sajátosságának mondana ellent, mely szerint az etika csak akkor „alkalmazott”, ha gyakorlati és problémaközpontú szemléletet képvisel.

A szociális munka szakirodalmában a szakma és az etika kapcsolatát részletesen elemzik (Wilken 2000; Kuhrau-Neumärker 2005; Eisenmann 2006; Albert 2006; Gruber 2009; Lob-Hündepohl/Lesch 2007). A tanulmány célkitűzése szempontjából két aktuális publikáció mindenképp figyelemreméltó. Az egyik szerzője Thomas Schumacher (2007), aki a szociális munkát mint etikai tudományt tárgyalja és a szakma topológiáját írja le. A másik egy tanulmánykötet formájában megjelentetett kézikönyv, amelynek a szerzői a szociális munka jelentős kortárs teoretikusai (Dungs/Greber/Schmidt/Zitt 2006). Ez a kötet a szociális munka etikai vonatkozásait a XXI. század kihívásai mentén elemzi. Megközelítésem szempontjából azonban az a törekvés a legfontosabb, amit a szerkesztők a kötet előszavában fogalmaznak meg. Eszerint a szociális munka

etikáját – az orvosi etika, a környezetetika, gazdaságetika stb. mellett – fel kell venni az alkalmazott etika kánonjába (vö. Dungs/Gerber/Schmidt/Zitt 2006). A kézikönyv tanulmányaiból azonban nem derül ki, hogy a szerzők különböző súlypontú tanulmányai hogyan kapcsolódnak az alkalmazott etikához mint diszciplínához. E két említett szakirodalom célkitűzésével azonosulva tanulmányom a szociális munkára mint alkalmazott etikai tudományra kérdez rá. A szociális munka sajátos alkalmazott etikai vonatkozásait szemléltetendő nem a szociális munka etikája, hanem a német nyelvterületen meghonosodott szociálmunka-tudomány (*Sozialarbeitswissenschaft*) kifejezés analógiájára képzett szociális-munka-etika kifejezést használom.

2. Szociális munka

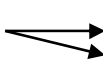
A szociális munka önmagát mint értékközpontú tudományt és foglalkozást értelmezi. Ez nem azt jelenti, hogy bizonyos konkrét értékfelfogásokat és világnézeteket fogad el és ír elő, hanem azt, hogy tevékenysége során a kliensrendszer értékei és a társadalomban jelen lévő értékfelfogások alapján tájékozódik. A szociális munka értékközpontú és értékközvetítő szakma, amely olyan individuális különbségeket megengedő értékek alapján tájékozódik, mint a közösség, a humanitás, szolidaritás, társadalmi igazságosság. Mindezt a szociális munka nemzetközi meghatározása egyértelműen megerősíti: „A professzionális szociális munka elősegíti a társadalmi változásokat, a probléma megoldásokat az emberi kapcsolatokban, valamint segíti az *empowerment*-et; az emberi képességek felszabadítását és az emberek felhatalmazását arra, hogy cselekedjenek a jólét fokozása érdekében. Az emberi viselkedésről és a társadalmi rendszerekről szóló elméletek felhasználásával a szociális munka azokon a pontokon avatkozik be, ahol az emberek egymással és társadalmi környezetükkel kerülnek kapcsolatba. Az *emberi jogok* és a *szociális igazságosság* alapvető fontosságúak a szociális munkában.” (A szociális munkás képzés globális alapelvei 2006). Az idézett meghatározás első része az emberi képességek felszabadítását és felhatalmazását fogalmazza meg célkitűzésként. Ezzel egyértelműen elismerve azt, hogy az ember szabad lény, aki képes sorsát alakítani, még akkor is, ha számos tényező miatt, sokszor segítségre és gondozásra szorul. Az idézet utolsó mondata pedig egyértelmű állásfoglalást fogalmaz meg a szociális munka etikai elkötelezettségével kapcsolatban. Az emberi jogok és ezzel szorosan összefüggésben a szociális igazságosság elve két alapvető etikai elvárás, amelyeknek az „alkalmazása” követelményként fogalmazódik meg. Ehhez a szemlélethez kell igazodniuk az egyes nemzeti szociális munka meghatározásoknak, képzéseknek és az egyes szakmai etikai kódexeknek. Nem túlzás tehát azt állítani, hogy a szociális munka etikai tudományként és szakmaként is felfogható, amely elsősorban a társadalmi konfliktusokból eredő etikai kérdéseket elemzi, és a beavatkozása során az általános társadalmi és szociális munka értékeit (humánus, tolerancia, szabadság, szolidaritás, igazságosság stb.) veszi figyelembe. Tehát nem kizárólag a cselekvés mozgatórugóit kutatja, és nem csupán ennek alapján tervezi meg a szakmai beavatkozást, hanem az említett elvek alapján a minden-

kori cselekvés etikai értékelését is el kell végeznie. Tehát a szociális munkának mint etikai szakmának össze kell hangolnia a konkrét gyakorlati terület szociális konfliktusait az általános szakmai és etikai elvekkel. Mindebből egy sajátos „alkalmazott” etika körvonalazható.

3. Alkalmazott etika

Az alkalmazott etika fiatal diszciplínának számít. Rövid története az orvostudomány etikai tárgyalásával kezdődött. Ma az alkalmazott etika elsősorban az aktuális társadalmi és tudományos gyakorlat etikai problémáira koncentrál. Az alkalmazott etika tulajdonképpen alkalmazás- és problémaközpontú etika, amely az 1980-as évektől kezdve a filozófiai etikától többé-kevésbé elhatárolódva önálló tudományos státuszra törekszik (Fenner 2010). Az etika akkor lesz alkalmazott, ha konkrétá válik. „*Alkalmazott* és konkrét akkor, amikor jól meghatározott cselekvési területekre irányul és azoknak a problémáit feldolgozza, miközben a mindenkori tényszerű összefüggéseket figyelembe veszi” (vö. Knoepffler 2010, 50 – *saját fordítás S.P.*). Egy meghatározott cselekvés tényszerű összefüggéseinek figyelembevétele viszont még nem jelenti azt, hogy az alkalmazott etika kizárólag a meglévő normákat és etikai elméleteket alkalmazza a konkrét cselekvésre, hanem a cselekvés helyzetének elemzésén keresztül arra törekszik, hogy a mindenkori kihívásoknak megfelelő etikai belátásokat és szabályokat fogalmazzon meg. Ennek köszönhetően szokták az alkalmazott etikát a filozófiai etikával szembeállítani (Fenner 2010, 15). A tudományos etika rendszerén belül az alkalmazott etika a normatív etika fogalma alá rendelhető. A normatív etika nem a morális cselekvések leírásával (deskriptív etika) foglalkozik, hanem azoknak metafizikai és racionális megalapozására vállalkozik. Ezen belül pedig az alkalmazott etika elsősorban a konkrét cselekvési területek etikai dilemmáinak a feloldását célozza meg. Az alkalmazott etika helye az etikai tudományokon belül az alábbi ábrában összegezhető Fenner (2010, 13) alapján:

Etika:

- A. Deskriptív etika
 - B. Metaetika
 - C. **Normatív etika**
- megalapozás-központú etika
*alkalmazott etika*¹

Az alkalmazott etika különböző területei különíthetők el. Az elkülönítés során legalább három tendencia figyelhető meg. A területek felosztásánál gyakori

¹ A szakirodalomban gyakori tendencia az is, hogy az alkalmazott etikát szembeállítsák az általános etikával. Ennek alapján az általános etikához a metaetika, a deskriptív etika és a normatív etika tartozik, így az alkalmazott etika nem minősül filozófiai etikának (Fenner 2010). Felfogásom szerint a filozófiai etika és az alkalmazott etika szembeállítása szakmailag indokolatlan, hiszen ezáltal az etika egysége sérülne.

eljárás, hogy az eredeti szakterülethez rendelik az alkalmazott etika területeit. Így beszélhetünk például orvosi etikáról, pedagógiai etikáról vagy média- és gazdaságetikáról. Egy másik felosztási lehetőség az egyes gyakorlati területeket a természet, társadalom, ember stb. általános fogalmai alá rendeli és az alkalmazott etika problémáit ennek a felosztásnak az alapján tárgyalja: individuáletika, szociáletika, bioetika stb. Ezekkel az általánosító törekvésekkel a probléma az, hogy az eredeti gyakorlati-szakmai cselekvéstől gyakran elvonatkoztatnak, s ezért alkalmazott mivoltuk könnyen megkérdőjelezhetővé válik. Erre kiváló példa a bioetika fogalma, amely számos publikációban eloldódik az eredeti szakmai-etikai dilemmától, és általános filozófiai törekvéseket fogalmaz meg. Felfogásom szerint ezt a problémát kiküszöbölendő érdemes az alkalmazott etika területeinek elkülönítésekor és elnevezésekor az adott szakterület logikáját követni. Ennek megfelelően nem bioetikáról, szociáletikáról, környezetetikáról, hanem orvosi etikáról, technikaetikáról, sportetikáról, médiaetikáról, pedagógiai etikáról stb. beszélhetünk. Magától értetődően ide sorolható a szociálismunka-etika is, amely az orvosi etikától, pedagógiai etikától stb. jól elkülöníthető alkalmazott etikai terület.

4. Az alkalmazott etika modelljei

Az alkalmazott etikának három modelljét különíti el a szakirodalom (Knoepffler 2010). Ezek az alkalmazott etika eljárását modellezik a különféle területek összefüggésében. A három modell a következő:

a.) Deduktív (top down) modell

Ahogy az elnevezésből is következik, a top-down modell a cselekvés etikai megítélésénél általános etikai elvekből indul ki, amelyekből a helyzetnek megfelelő etikai ítéletet vezet le. Ez a modell tehát egy általános etikai elméletet, mint például Kant kategorikus imperatívuszát („Cselekedj úgy, hogy akarated maximája mindenkor egyúttal általános törvényhozás elvéül szolgálhasson”), mechanikusan az adott problémára alkalmazza (például ennek alapján a szociális munkás könnyen beláthatja, hogy a kivételezés nem helyes magatartás, hiszen nem szolgálhat a törvényhozás elvéül).

b.) Induktív (bottom-up) modell

Az előző modellhez képest az induktív megközelítés fordítva jár el. Egy adott tapasztalat értékfelfogásából indul ki (például „csalni nem szép”), amelyből általános etikai elv fogalmazható meg (pl. csalni tilos). Ebben a modellben az etikai elméletek nem játszanak szerepet.

c.) Holisztikus modell

2010-ben megjelentetett könyvében Nikolaus Knoepffler az alkalmazott etika harmadik modelljét fogalmazza meg (Knoepffler 2010). Ez a modell végső soron az előző két megközelítés egyoldalúságait hivatott felszámolni. A holisztikus modell abból indul ki, hogy a cselekvő előzetes megértése meghatározza a

szabályok és elvek gyakorlatban történő alkalmazását. A modell a konkrét helyzet „játékszabályai” alapján tájékozódik, és azt megpróbálja a meglévő normákkal és szabályokkal összeegyeztetni. Ez azzal is jár, hogy az általános normák és szabályok a mindenkori helyzetnek megfelelően értelmezésre szorulnak.

5. A szociális munka mint alkalmazott etika

A szociális munka konkrét problémákra koncentráló alkalmazott társadalomtudományi diszciplína. Ahogy az orvostudomány „gyakorlati biológiaként” a szomatikus betegségek gyógyításának tudománya, a pszichiátria pedig a „lelki” zavarok kezelésére vállalkozik, a szociális munka a társadalmi konfliktusok elemzésének és kezelésének sajátos tudománya. A tudományos módszerek segítségével a világban jelenlévő szenvedést és szükségletet kívánja csökkenteni. Az etika szintén az emberi cselekedeteket vizsgálja, de mindenekelőtt azok értékelésével foglalkozik. Megállapítja, hogy egy adott helyzetben fogantatott cselekvés helyes-e vagy helytelen. Ebből adódik, hogy az etika nézőpontja igencsak közel áll azokhoz a tudományokhoz, amelyek az emberi cselekvés mozgatórugóit kutatják, és azok befolyásolására törekcsenek.

A szociális munkának mint alkalmazott etikának az értelmezése érdekében először a kettős mandátum problémájára térek ki. Majd Staub-Bernasconi szakmaelméletét hívom segítségül.

a.) Kettős mandátum

A szakirodalom gyakran rámutat arra, hogy a szociális munkában adódó dilemmák egy alapvetőbb dilemmára, nevezetesen a kettős mandátum problémájára vezethetők vissza. Az egyik a társadalom és a konkrét intézmény mandátuma, amely a szociális problémák törvényes, hatékony és gazdaságos megoldását várja el. A másik mandátum pedig a kliens képviselőre és segítésére szólít fel. A kettős mandátum következtében a szociális munka a társadalom és a kliens között közvetít, miközben ő maga is intézményként a társadalom integráns része. Lothar Böhnisch a következőképpen határozza meg a kettős mandátum kérdéskörét: „(...) a különböző életterületeken a szociálpedagógiának kettős funkciója van: noha elsősorban az életvilágokra kell támaszkodnia, ugyanakkor védenie és tehermentesítenie kell az államot a konfliktusos és politikai szempontból rizikós hatásoktól” (Böhnisch idézi Erath 2006, 17; - *saját fordítás S.P.*). A kettős mandátum számos szakmai és etikai dilemma forrása. Nem véletlen, hogy emiatt sokan a szociális munkát tudománytalannak és kevésbé érett „fél-szakmánkn” vagy „szerény szakmának” tartják (Schütze 1992).

b.) Hármás mandátum

A szociális munka egyik kiemelkedő teoretikusa, Silvia Staub-Bernasconi szerint a szociális munka csak akkor válhat komoly tudománnyá és szakmává, ha az említett mandátumokhoz egy harmadikat is hozzávesz. Ez a harmadik mandátum pedig nem más, hangsúlyozza jelentősegteljesen, mint a szociális munka

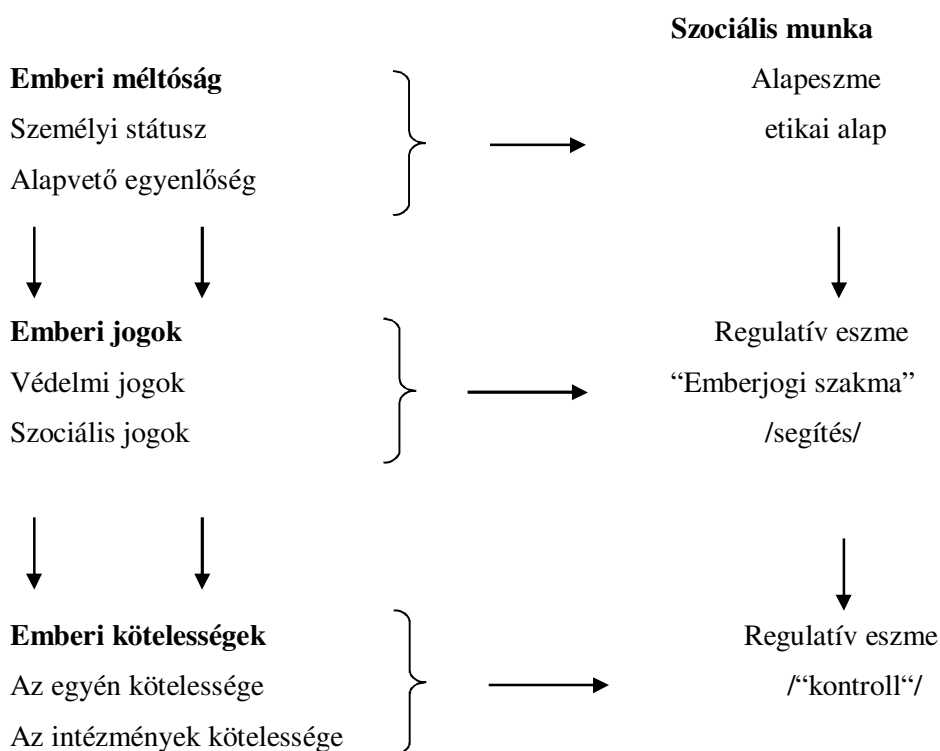
tudományos-módszertani és etikai alapjai (Staub-Bernasconi 2007). Egy önálló szakma meghatározott tudományos bázison és etikai elveken nyugszik. Felfogása szerint ez a két elem a szakszerű szociális munka lehetőségi feltétele. A szociális munka etikai alapja pedig egy a szakma által meghatározott és kötelező érvénnyel bíró etikai kódex (Staub-Bernasconi 2007). Mindez azt jelenti, hogy a kettős mandátumból fakadó konkrét dilemmák során a szociális munkásnak erre a harmadik mandátumra kell támaszkodnia. Staub-Bernasconi fontos törekvése, hogy a szociális munkát nem kizárólag tudományosan, hanem etikailag is megalapozza. A szakmai etikai kódexen kívül az általános etikai megalapozás érdekében az emberi jogokra hivatkozik.

c.) Emberjogi szakma

Staub-Bernasconi a kettős mandátumból fakadó problémák tárgyalása során a hangsúlyt egyértelműen az emberre, a konkrét egyénre helyezi: „Az emberek nem azért vannak, hogy a szervezetek vagy a társadalom szükségleteit elégítsék ki” (Staub-Bernasconi 2002, 253. – *saját fordítás* – S.P.). A szociális munka egy olyan etikai szemléletet követel meg, amely az emberi méltóság alapértékén nyugszik, s amelyből a szakmai cselekvések etikai megítélhetősége szervesen következik. „Az emberi méltóság alapeszméjének és az emberi jogoknak a bevezetése az oktatási tervekbe, a képzésbe és a gyakorlatba, annak minden filozófiai, vallási, elméleti, gyakorlati és tapasztalati következményeivel együtt egy olyan pillér lenne, függetlenül a társadalmi nyomástól és idegen megfogalmazásoktól, amely etikai ítéletek és egyértelmű feladatok megfogalmazását tenné lehetővé” (Staub-Bernasconi 2006, 287; *saját fordítás* – S.P.). Az emberi méltóság zsidó-keresztény felfogásához és a felvilágosodás időszakának átértelmezéséhez képest, miszerint az emberi méltóság az istenképűségből illetve az ész fogalmából eredeztethető, Staub-Bernasconi azokra a történelmi eseményekre utal, amelyeket generációk sokasága volt kénytelen megtapasztalni. A szegénységet, a szenvedést, a kizsákmányolást, a kitelepítéseket, a világnézeti terror különböző formáit stb. E közös tapasztalat tanulságának köszönhető az *Emberi jogok egyetemes nyilatkozata* (ENSZ közgyűlés 217 A (III) határozata, 1948), amely 30 cikkben fogalmazza meg az emberi méltóságon alapuló alapvető jogokat. Innen nézve a nyilatkozat első cikke egyben a szociális munka megkérdőjelezhetetlen alapértéke, amellyel minden embernek és kötelességnek, valamint szakmai-etikai elvnek összhangban kell lennie: „Minden emberi lény szabadnak, egyenlő méltósággal és jogokkal születik. Értellemmel és lelkiismerettel bírván, testvéri szellemben kell egymás iránt viseltetnünk.” (vö. <http://www.amnesty.hu/ejeny.pdf> 2011.11.25.).

A szociális munka tehát, így Staub-Bernasconi (2006), emberjogi szakma. Felfogásom szerint ez az értelmezés egyáltalán nem túlzó, még akkor sem, ha meg lehetőségen általános álláspontot képvisel, hiszen ideális esetben minden egyes szakmán számon kérhető az emberi jogok betartása. A szociális munka esetében azonban többről van szó, mivel alkalmazott társadalomtudományként és szakmaként kitüntetett etikai szerep hárul rá. A szociális munka nem kizárólag az emberi jogok betartására, hanem ezeknek a jogoknak (és a belőlük levezethető

kötelességeknek) megfelelő érvényesítésére, megvalósítására törekszik. Staub-Bernasconi felfogásával összhangban úgy is fogalmazhatunk, hogy a szociális munka az emberi méltóság érvényesítésnek és helyreállításának a szakmája. A részletes elemezést mellőzve megállapítható, hogy Staub-Bernasconi felfogása egyértelművé teszi a szociális munka etikai profilját. Tehát a szociális munkában nem kizárólag az itt és most uralkodó társadalmi normák reflektálatlan átvétele és érvényesítése zajlik, amely egyébként a szakmai cselekvés magától értetődő etikai hátterét képezi, hanem tudatosan vállalt normák szerinti cselekvésről van szó. Ennek alapján a szociális munka önálló etikai tudományként és szakmaként értelmezhető, amely az emberi méltóság alapeszméjéből indul ki, és a társadalmi és szakmai beavatkozások értékelésénél az emberi jogok és az ezekből következő emberi kötelességek szabályozó eszméire támaszkodik. Staub-Bernasconi felfogása az alábbi ábra segítségével szemléltethető Knoepffler (2010, 102) ábrája alapján kiegészítve:

6. A szociálismunka-etika sajátosságai

A fent megfogalmazottak alapján megállapítható, hogy a szociális munka célkitűzését, tárgyát és módszertanát tekintve alkalmazott etikai diszciplínának is tekinthető, amely sajátos értelemben járul hozzá korunk általános etikai dilemmáinak átgondolásához.

a.) Célját tekintve

A szociális munka harmadik mandátuma egyértelmű etikai megalapozást és célkitűzést fogalmaz meg. A konkrét helyzeteknek megfelelően küzd az emberi méltóság érvényesítéséért és az emberi jogok, emberi kötelességek és a szociális igazságosság gyakorlatban történő elismeréséért és megvalósításáért. Célkitűzését tekintve csak akkor alkalmazott etika, ha nem konkrét ideológia és meghatározott világnézet megvalósítására törekszik. Akkor alkalmazott etika, ha a humanistának vagy emberközpontúnak kikiáltott mindenkori rendszer méltóságot tipró gyakorlatai ellen küzd. Tehát a szociálismunka-etika esetében alkalmazás- és problémaközpontú etikáról beszélhetünk, amely az alkalmazott etika általános célkitűzéseinek meghatározott formát ad.

b.) Tárgyát tekintve

A szociális munka tárgya tulajdonképpen nem más, mint a társadalom különböző csoportjai közötti konfliktusok. Ezeket a konfliktusokat az aktuális társadalmi-gazdasági helyzet és a kulturális-etikai normák egyaránt befolyásolják. Az alkalmazott etika a kortárs tudományos és technikai problémák által kiváltott dilemmákra koncentrál. Ezeket a dilemmákat elemzi és ennek megfelelően megoldási javaslatokat vagy olyan etikai szabályokat fogalmaz meg, amelyek elősegítik a konkrét szakmai döntést. Ennek megfelelően a szociális munka „tárgya” is minden további nélkül megközelíthető az alkalmazott etika kérdés-felvetése felől is.

c.) Módszertanát tekintve

Az alkalmazott etika korábban vázolt három modellje közül, felfogásom szerint, nem mindegyik feleltethető meg a szociális munka gyakorlatának.

A *deduktív (top-down)* modell segítségével nem írható le pontosan a szociális munka gyakorlata, mert az emberi méltóság alapelvét és az emberi jogokat nem lehet mechanikusan egy adott segítség helyzetére alkalmazni. A konkrét szituáció ugyanis meghatározza a szakmai cselekvést és annak etikai értelmezését. Ennek megfelelően a szociálismunka-etika két kritérium alapján tájékozódik: 1.) a helyzet elemzése; 2.) általános tudományos, szakmai és etikai elvek. A gyakorlatban ezt a két szempontot kell összehangolni. A szociális munkában nem kizárólag „valaminek az esetével” állunk szemben.

Az *induktív (bottom-up)* modell, amely mindig a konkrét tapasztalatból indul ki és abból próbál meg etikai elveket megfogalmazni, szintén nem egyeztethető össze a szociális munka gyakorlatával. Tudományos és etikai alapok nélkül ugyanis a szociális munka dilemmáira megoldási alternatívák nem fogalmazhatók meg. Kizárólag a tapasztalat sokszínűségéből nem következnek komolyan vehető etikai elvek. Egy ilyen felfogás önkényes és minden szakmaiságot nélkülöző lenne. A szociális munka éppen azért szakma, mert azon alapelvek alapján ítéli meg a felmerülő dilemmákat, amelyeket többek közt a nemzetközi és a nemzeti etikai kódexek tartalmaznak.

A *holisztikus* megközelítés azonban sokkal inkább alkalmas arra, hogy a szociálismunka-etika modelljeként értelmezzük. A holisztikus eljárás a konkrét helyzetet a hagyomány kontextusában értelmezi, vagyis a hétköznapi morális szokások alapján, de anélkül, hogy az általános etikai elveket és értékeket figyelmen kívül hagyná. Ebből következik, hogy az értékek alapján elköteleződött szociális munka akár a többség etikai álláspontjával is szemben állhat. Staub-Bernasconi felfogásának értelmezésénél kiderült, hogy a szociálismunka-etika számára az emberi méltóság és az emberi jogok abszolút értékek, amelyekhez a mindenkori szakmai gyakorlatnak igazodnia kell. Az így felfogott szociálismunka-etika mindenekelőtt feltárja a társadalomban jelenlévő konfliktusokat, és leírja azok etikai vonatkozásait. Ezt követően az adott helyzethez igazodó megoldási alternatívákat fogalmaz meg, és megpróbálja azokat megvalósítani. Mindezt az emberi méltóságra és az emberi jogokra való tekintettel teszi. Tehát az emberi méltóság eszméjét és az emberi jogok elveit „alkalmazza”.

A holisztikus modell esetében az alkalmazás nem egy elv technikai applikációja egy konkrét szituációra. Az alkalmazás fogalmát igencsak találóan fogalmazza meg Hans-Georg Gadamer, a hermeneutikai filozófia jeles képviselője: „(...) az *applikáció* értelme, amely minden megértés konstitutív eleme, nem utólagos és külsődleges alkalmazása valami önmagért valónak. Előre meghatározott célok érdekében alkalmazott eszközök, vagy a viselkedésünk során alkalmazott szabályok általában nem azt jelentik, hogy egy önálló adottságot, mint valami tisztán teoretikus dolgot, egy gyakorlati célnak rendeljük alá. Sokkal inkább általában az eszközöket vonatkoztatjuk el a céltól vagy a szabályokat a viselkedéstől” (Gadamer 1997, 48; *-saját fordítás S.P.*). Knoepffler (2010) szerint az etika alkalmazása igazodás azokhoz a „játékszabályokhoz”, amelyek a konkrét cselekvésben érvényesülnek. Ezek a játékszabályok a hagyományba ágyazódnak. Mindez azt jelenti, hogy az emberi méltóság és az emberi jogok elveinek alkalmazása egyúttal azok ismételt értelmezése. E sajátosságnak köszönhetően véleményem szerint a „holisztikus” szó használata helyett a „hermeneutikai modell” kifejezés jobban visszaadná a szociálismunka-etika sajátosságát.

Zárszó

Elméleti tanulmányom a szociális munkát mint alkalmazott etikát mutatta be. Értelmezésem során mindenekelőtt az alkalmazott etika fogalmára és Staub-Bernasconi szociális szakma elméletére támaszkodtam. Természetesen jogosan merül fel a kérdés, hogy vajon a szociális munka akkor is etikai tudománynak és szakmának tekinthető-e, ha a többi kortárs szakmaelméleteket is figyelembe vesszük. A szociálismunka-tudomány élethermeneutikai és posztmodern elméleteinek (vö. Ferchoff 1993; Kleve 2007; Kleve 2009) valamint a posztmodern etika (Baumann 2009) állításainak elemzése a fent kifejtett gondolatmenettől részben eltérő szociálismunka-etika megfogalmazást tenne lehetővé. Ezek a megközelítések a szociális munkát nem normatív értelemben vett emberjogi szakmaként fogják fel, hanem érvelésük során inkább egyfajta „életművészeti”

logikát követnek. E felfogások összevető elemzése valamint ezeknek a konkrét beavatkozásokon és etikai eseteken történő szemléltetése mindenképp fontos lenne annak érdekében, hogy a szociálismunka-etikáról átfogóbb képet kapjunk.

Irodalom:

- Albert, Martin (2006). *Soziale Arbeit im Wandel. Professionelle Identität zwischen Ökonomisierung und ethischer Verantwortung*. Hamburg 2006.
- A szociális munkás-képzés globális alapelvei (2006). Ford. Kabar Judit, Magyarországi Szociális Szakembereket Képző Iskolák és Oktatók Egyesülete (Iskolaszövetség).
- Bauman, Zygmunt (2009). *Postmoderne Ethik*. Hamburg 2009.
- Böhnisch, Lothar (1979) *Sozialpädagogik hat viele Gesichter*. In: *Betrifft: Erziehung* 12 (1979), H. 9, 22-24.
- Böhnisch, Lothar (1982): *Der Sozialstaat und seine Pädagogik*. Neuwied.
- Gadamer, Hans-Georg (1997): *Klassische und philosophische Hermeneutik*. In Grondin, Jean (Hg.): *Gadamer-Lesebuch*. Tübingen.
- Galuske, M (1998). *Methoden der Sozialen Arbeit. Eine Einführung*. Weinheim und München.
- Gruber, Hans-Günter (2009). *Ethisch denken und handeln. Grundzüge einer Ethik der Sozialen Arbeit*. Stuttgart (2. Auflage).
- Eisenmann, Peter (2006). *Werte und Normen in der Sozialen Arbeit*. Stuttgart
- Engelke, Ernst (2004). *Die Wissenschaft Soziale Arbeit. Werdegang und Grundlagen*. Freiburg im Breisgau (2. Auflage).
- Erath, Peter (2006). *Sozialarbeitswissenschaft. Eine Einführung*. Stuttgart
- Fenner, Dagmar (2010). *Einführung in die Angewandte Ethik*. Stuttgart
- Kleve, Heiko (2007). *Postmoderne Sozialarbeit. Ein systemtheoretisch-konstruktivistischer Beitrag zur Sozialarbeitswissenschaft*. Wiesbaden (2. Auflage).
- Kleve, Heiko – Wirth, J. V. (2009). *Die Praxis der Sozialarbeitswissenschaft. Eine Einführung*. Baltmannweiler.
- Knoepffler, Nikolaus (2010). *Angewandte Ethik*. Köln, Weimar, Wien.
- Kuhrau-Neumärker, Dorothea (2005). „War das o.k.?” *Moralische Konflikte im Alltag Sozialer Arbeit. Einführung in die Berufsethik*. Münster.
- Lob-Hündepohl, Andreas / Lesch, Walter (Hg.) (2007). *Ethik Sozialer Arbeit. Ein Handbuch*. Paderborn.
- Pieper, Annemarie / Thurnherr, Urs (1998). *Angewandte Ethik. Eine Einführung*. München.
- Pieper, Annemarie (2003). *Einführung in die Ethik*. Tübingen und Basel (5. Auflage)
- Schumacher, Thomas (2007): *Soziale Arbeit als ethische Wissenschaft: Topologie einer Profession*. Stuttgart.
- Schütze, Fritz (1992). *Sozialarbeit als bescheidene Profession*. In: Dewe, Bernd; Ferchhoff, Wilfried; Radtke, Frank-Olaf (Hrsg.) (1992):

- Erziehen als Profession: zur Logik professionellen Handelns in pädagogischen Feldern.* Opladen, 132-170.
- Staub-Bernasconi, Silvia (2002). *Soziale Arbeit und Soziale Probleme.* In: Thole, W. (Hrsg.): *Grundriss Soziale Arbeit. Ein einführendes Handbuch.* Opladen, 245-258.
- Staub-Bernasconi, Silvia (2006). *Der Beitrag einer systemischen Ethik zur Bestimmung von Menschenwürde und Menschenrechten in der Sozialen Arbeit.* In: Dungs/Greber/Schmidt/Zitt 2006, 267-289.
- Staub-Bernasconi, Silvia (2007). *Soziale Arbeit: Dienstleistung oder Menschenrechtsprofession? Zum Selbstverständnis Sozialer Arbeit in Deutschland mit einem Seitenblick auf die internationale Diskussionslandschaft.* In: Lob-Hündepohl/ Lesch 2007, 20-53.
- Dungs, Susanne – Greber, Uwe – Schmidt, Heinz – Zitt, Renate (Hg.) (2006). *Soziale Arbeit und Ethik. Ein Handbuch.* Leipzig.
- Wilken, Udo (2000). *Soziale Arbeit zwischen Ethik und Ökonomie.* Freiburg im Breisgau 2000.